

Douglas Johnson

Louis Althusser 1918-1990

Ur *Arkiv* nr 60

Louis Althusser tillhörde de mest nyskapande och kontroversiella bland Frankrikes intellektuella. Tillsammans med Antonio Gramsci var han den mest inflytelserika bland de västmarxistiska tänkarna. Hans karriär som filosof hade skett uteslutande vid den prestigefyllda institutionen École normale supérieure och hans rykte förknippades med de seminarier som han höll i denna del av Parisuniversitetet. Men från söndagen den 16 november 1980 blev hans namn känt för en bredare fransk allmänhet. Klockan åtta eller nio den morgonen sprang han från sina rum ut på institutets gård med en morgonrock över pyjamasen. Han skrek som en galning: "Min fru är död, min fru är död", och han grät utan avbrott. École normales egen läkare, doktor Etienne, eftertelefonerades och kom omedelbart. Men då hade Althusser börjat ropa: "Jag har dödat min fru, jag har strypt henne, jag dödade henne!" Han befann sig i ett fruktansvärt tillstånd av förvirring och upprördhet, och medan han drog omkring väckte hans rop stor uppmärksamhet, särskilt bland studenter som förbryllade stod runt omkring och inte visste vad de skulle kunna eller borde göra.

Doktor Etienne hade känt Althusser i många år och visste bättre än någon annan att denne länge hade lidit av mental instabilitet. Han begav sig till rektorn för École normale och sade honom att polisen måste tillkallas. Det verkar som om rektorn inte bara gjorde detta utan även konsulterade olika auktoriteter om vad som borde göras. Till följd av dessa konsultationer beslöts det att Althusser omedelbart skulle föras till mentalsjukhuset Sainte-Anne där han vid åtskilliga tillfällen varit patient. Så när polisen anlände från den lokala stationen var Althusser redan försvunnen. Ambulansen som fört honom till sjukhuset hade gett sig av cirka tio minuter tidigare.

Till en början kunde polisen inte finna några stryppår på den döda kvinnans hals. Inte heller fanns det några tecken på våld. Det verkade möjligt att Althusser, överväldigad av hennes död, i sin förtvivlan hade inbillat sig att han var ansvarig. Det var först nästa dag, efter obduktionen, som det upptäcktes att Héléne Althusser faktiskt var strypt och att hennes luftstrupe hade knäckts genom våld.

En rannsakningsdomare utsågs. På kvällen den 17 november begav han sig genast till sjukhuset för att informera Althusser om att denne var anklagad för "överlagt dråp". Men där fick han veta att Althusser befann sig i ett tillstånd av fullständigt mentalt sammanbrott och var ur stånd att förstå den rättsliga proceduren. Han kunde inte delges någon häktningsorder. Domaren hade inget annat val än att utse en panel av tre psykiatriker för att undersöka Althusser. Sedan han mottagit deras rapporter, mer än två månader efter mordet, förklarade domaren att det inte skulle bli några fler förhandlingar. Med ett franskt uttryck utfärdade han en non-lieu, en vägran att driva åtal.

Althusser blev kvar på sjukhuset till 1983. Sedan bodde han på egen hand i norra Paris, långt från Quartier Latin där École normale supérieure ligger. Han besöktes regelbundet av ett fåtal lojala vänner som hjälpte honom på många sätt. Dit hörde hans förra elev Régis Debray, som hade kämpat tillsammans med Che Guevara¹ men nu var rådgivare åt president Mitterand. Han gav några intervjuer, vanligen om filosofi och psykologi. Han kunde skriva insändare, ibland med protester om att hans arbete blivit missförstått eller att delar av det hade publicerats utan hans

¹ Se [Revolution i revolutionen](#) och Debrays uppgörelse med denna inriktning i [Kritik av vapnen 1](#) och [Kritik av vapnen 2 \(Eldprovet\)](#) – Red

samtycke. Han läste böcker som var skrivna om honom (hans exemplar av Gregory Elliots studie om hans arbete, *The Detour of Theory*, hade ymniga förstrykningar och kommentarer). Eftersom han ofta sade att andra alltid var beredda att tala om honom medan han aldrig haft tillfälle att tala om sig själv skrev han två versioner av sin självbiografi, *Les Faits* och *L'Avenir dure longtemps*, och berättade sitt livs historia för sin biograf Yann Moulier Boutang som han litade fullständigt på. Då och då sågs han vandra på gatorna i norra Paris, en sjabbig, åldrande gestalt som kunde förbrylla förbipasserande med att ropa: "Jag är den store Althusser." Han togs ofta in på olika sjukhus. Det var på ett av dem, i departementet Yvelines, som han dog av en hjärtattack den 22 oktober 1990. Han var 72 år.

Althusser brukade väcka starka känslor. Omständigheterna kring hans hustrus död fogade ett moment av skandal till polemiken. Det fanns de som menade att han borde ha arresterats den 16 november. Det antydde att ett *old boys network* verkade till förmån för en brottsling. Det förväntades länge att det skulle bli rättegång, och vissa tidningar såg med välbehag fram mot en domstolsscen där den mest omstridde av alla filosofer skulle inkalla, som vittne för svarandesidan, den mest omstridde av franska psykiater nämligen Jacques Lacan. När så inte skedde och *non-lieu* tillkännagavs, gav besvikelsen luft åt ytterligare klagomål. Det påpekades att Althusser var kommunist och att hans viktigaste bidrag till det intellektuella livet hade varit hans återuppriktande av marxismen. Den sittande regeringen var på inget vis vänster (det var några månader senare som socialisterna kom till makten), men det hävdades att alla franska regeringar var slappa när det gällde intellektuella, i synnerhet vänsterintellektuella. General de Gaulle hade ju beordrat att Jean-Paul Sartre inte fick störas av polisen om han agerade provokativt i offentliga demonstrationer ("man arresterar inte Voltaire", lär generalen ha sagt). På samma sätt hävdades det att parisare i farten gillade att tala om Althusser och hans teorier, som om de förstod dem. Det var för att han var intellektuell, marxist på modet och normalien med goda kontakter som han kunde döda sin hustru och sedan gå fri. Det förekom rapporter om att han även när han var på sjukhuset och genomgick behandling hade tillåtelse att ge sig ut och promenera på Paris gator. Det fanns de som hyste större sympati för det olyckliga offret än för den man som hade dödat henne och som trots allt levde och bodde i Paris, även om det var känt att han var långtifrån frisk. Denna förtrytelse dök åter upp till ytan, i både England och Frankrike, när han dog.

École normale supérieure har frambringat några av de största gestalterna i Frankrikes intellektuella, vetenskapliga och politiska liv. Tillträdet sker genom prov i hård konkurrens, och när studenterna väl är antagna förbereder de sig för en ny, mycket mödosam examenstävling, *agrégation*. Titeln *agrégé* ger många privilegier till dem som innehar den, i synnerhet professorer och andra lärare, och kan tjäna som inträdesbiljett till många eftersträvansvärda befattningar. I juli 1939 lyckades Althusser, då tjugo år, klara sin inträdesexamen. Han placerades sexa i antagningsordning och hade särskilt utmärkt sig i latin. Men han måste göra sin militärtjänst och blev indragen i kriget och i Frankrikes nederlag. Som han beskriver i sin självbiografi tillfångatogs han av tyskarna i juni 1940, i Bretagne, och fördes till ett krigsfängeläger i Slesvig-Holstein. Där var han i drygt fyra och ett halvt år. Först efter befrielsen, år 1945, kunde han inleda sin universitetskarriär och börja arbeta för en *agrégation* i filosofi.

Det var på hösten 1947 som jag träffade Althusser. På min första kväll som student vid École normale råkade jag sitta intill honom vid middagen. Han var särskilt vänlig mot mig, en brittisk historiestuderande som inte kände någon i Paris, och nästa dag föreslog han att jag skulle fortsätta att äta lunch och middag vid det bord för åtta som han delade med andra filosofer. Därför träffade jag honom regelbundet. Jag fick veta att hans rum var på skolans sjukavdelning och att det berodde på att han var *fatigué* och fortfarande led av sina upplevelser som krigsfånge. Vi fick ett närmare förhållande när även jag flyttade till sjukavdelningen. Jag stannade där så länge jag

kunde (eftersom jag där hade eget rum och inte behövde bo tillsammans med någon), och för en tid var Althusser och jag de enda studenterna där. Det var då som han träffade Hélène Légotien, eller Rytman, som blev hans följeslagare och senare hans hustru.

1948 tog Althusser sin *agrégation* i filosofi. Han blev omedelbart biträdande lärare vid École och fick vissa administrativa funktioner. Från och med då såg jag mindre av honom, särskilt sedan jag återvänt till England, men vi fortsatte att träffas i Paris. Av honom själv, särskilt i samband med att jag höll en serie föreläsningar vid École, och av vänner fick jag veta tre viktiga ting om hans liv. Det första var att han hade gått med i kommunistpartiet och gett sig i kast med en omfattande nytolkning av Marx. Detta förvånade mig eftersom han i våra samtal 1947 och 1948 hade visat föga intresse för politik och marxism.

Det råkade vara så att jag planerat att resa till Prag ungefär vid den tid då kommunistkuppen inträffade. Jacques Le Goff, numera en framstående fransk historiker, hade varit i Prag och kom för att träffa mig på sjukavdelningen. Han gav en fascinerande beskrivning av vad som höll på att hända där men Althusser, som var i rummet samtidigt, blev inte ett spår intresserad. I stället blev han otålig och sade att han höll på att komma försent till lunchen. Han hade ofta berättat för mig att han tänkte skriva sin avhandling om den skotske filosofen David Hume och gjort mig förlägen genom att fråga mig till råds om det projektet. Marx hade inte nämnts.

Han inledde senare en studie om klassisk fransk filosofi (som ledde till en tunn men insiktsfull bok om Montesquieu). Jag fick emellertid veta att hans artiklar, som först inte beaktades och sedan missförstods, höll på att bli viktiga och ansågs utmana vissa ortodoxa uppfattningar som då var förhärskande i det franska kommunistpartiet. Som välbekant är kulminerade detta arbete i berömda seminarier och i utgivningen av sådana verk som *Pour Marx* och *Lire "Le Capital"*. Skrivna tillsammans med ett par kolleger och publicerade 1965 uppfattades de som en fundamental förnyelse av Marx' tänkande.

Det andra som jag fick veta gällde hans hälsa. Jag hade inte vetat att han innan jag träffade honom hade genomgått elchockbehandling vid Sainte-Anne och varit nära att skjuta upp sitt tredje studieår. Från och med 1950-talet stod han under ständig medicinsk observation och gick i analys. Det är sant att hans sjukdom ibland hade ett inslag av practical joke. När han hejdade studenter i korridoren och frågade dem vem han var samt sade att han hade glömt sitt namn, verkade det för många som att han drev med dem. Han ville se hur de skulle reagera. Men dessa lekar var förmodligen ett sätt att hantera den verklighet som bestod i hans skrämmande minnesluckor. Efter att ha redigerat och översatt en rad av Feuerbachs skrifter (publicerade 1960) påstod han sig fullständigt ha glömt detta. Hans psykiatriska beroende förstärktes genom hans intresse för Freud, och när han gav sig i kast med sin textgranskning av Marx slogs han av likheten med Jacques Lacans arbete om Freud. De berömda seminarier som de båda höll underströk denna parallellitet.

Det tredje som jag under denna period fick veta om Althusser var hur enormt beroende han var av Hélène Légotien, vars verkliga namn var Hélène Rytman. Hon var hans följeslagare från 1946 även om han gifte sig med henne först trettio år senare. Hélène, som var åtta år äldre och kom från en litauisk familj även om hon var född i Frankrike, utövade ett dominerande inflytande. Bortsett från hans mor och syster var hon den viktigaste kvinnan i hans liv. Han var fullständigt beroende av henne för både sin hälsa, sin undervisning, sin utgivning och sina vänner. Jag frågade en gång en av de filosofer som hade suttit med vid vårt middagsbord om vi skulle be Althusser komma. "Å nej, svarade han, kvinnan som håller honom skulle inte tillåta det" (han använde uttrycket *cette femme qui le tient*). Hon gick igenom hans texter, gjorde ibland tillägg och kunde i sista stund ta bort hela avsnitt, även om Althusser förnekade detta. Kritikerna (och

naturligtvis även fienderna) påstod att deras förhållande var något affekterat. Trots att det fanns stunder då Althusser avvisade och föraktade Sartre, sades han vara avundsjuk på denne. Även han ville alltså ha sin Simone de Beauvoir, en intellektuell kamrat som både kritiskt granskade och uppmuntrade. Men jag tyckte att det fanns föga av förståelse i hans beroende av henne, särskilt sedan han vistats hos mig i London i slutet av 1970-talet. Hélène befann sig då i södra Frankrike. Han brukade ringa till henne minst två gånger om dagen. Innan han talade på mitt seminarium bad han om en bandspelare så att han kunde skicka henne en inspelning. Han talade ständigt om nödvändigheten av att rådfråga henne. Varför dödade han henne i så fall?

Vilken karaktär hade deras långvariga relation? Var det så att hon stod för ett förflutet av revolutionär (om än kontroversiell) handling och att han för henne var den potentielle revolutionäre (om än instabile) hjälte som hon alltid hade drömt om? Det var en relation av ömsesidig besittning, av gemensam ömtålighet, av oförsonlig misstänksamhet. Men varför dödade han henne?

För sofliga var det inget mysterium. Althusser hade hela livet lidit av mental instabilitet. Han var manodepressiv, blev successivt sjukare och någon form av dramatisk klimax var oundviklig. Hans självbiografi visar hur han hade lidit som barn och yngling. Han framställer sig som ett ständigt offer och självbiografen som sin flykt undan "den gravsten som straffriförklarandet, tystnaden och den offentliga döden" utgjorde.

Ibland var han själv ansvarig för tystnaden. Jag minns att jag under vår studenttid berättade för honom att det hade uppstått ett avsevärt intresse kring Michel Foucault, då på sitt andra studieår, som hade inlett sin undersökning av hur galenskap behandlades genom att besöka Sainte-Anne-sjukhuset och utfråga läkare och patienter. Han var full av förakt för Foucault. "De borde behålla honom där", sade han. Han nämnde inte att han själv varit intagen, bara ett par månader tidigare när han hade varit allvarligt sjuk.

Elchockbehandling, olika analysmetoder, ständig medicinering — inget kunde hindra depressionerna från att utvecklas och förvärras. Det hände att han kom till en sammankomst och dominerade den. Vid ett berömt tillfälle 1961 orkestrerade han en debatt med Sartre och krossade denne, till sina studenters förtjusning. Men efter dessa hyperaktiva stunder kom obönhörligen perioder av depression, inaktivitet och isolering. Varje artikel skrevs, varje seminarium genomfördes i insikt om att allt måste göras innan mörkret slog till nästa gång. Althusser började skriva en bok tillsammans med en kollega men fick lov att avbryta och kollegan—lärjungen, Etienne Balibar, blev tvungen att avsluta arbetet på egen hand. Det är betecknande att många av Althussers bidrag har formen av korta artiklar eller intervjuer. I takt med att han blev äldre växte hans pessimism. Personer som besökte honom vid École normale fann att hans rum alltid var i oordning, men sedan såg de att det var en oordning som inte förändrades. Tidningar som låg på golvet och successivt gulnade hade legat där länge. Han förnyade sig inte och var medveten om det. Han tillbringade sommaren 1980 på sjukhus. Den 3 november ordnade han, överväldigad av depression, så att han fick en månads permission. Sedan följde de tragiska händelserna den 16 november. Som amatör men med stöd av sunda förnuftet kan man säga att något måste brista. Och så skedde.

Men kan vi begrunda Louis Althussers öde utan att reflektera över den typ av filosofi som gjorde honom berömd? Påverkades hans beteende av dess opersonliga karaktär?

Althusser bröt med marxismens ideologiska sidor. Han såg inte historien som en berättelse om människans bemödanden eller frigörelse. Han intresserade sig inte för någon humanism av vare sig socialistisk eller borgerlig karaktär, han drevs inte av messiansk idealism, av etisk plikt eller

medvetna besvärjelser. Han var ute för att visa att marxismen var en vetenskaplig teori och ville komplettera den. Endast genom en välgrundad vetenskap kunde det finnas ett vetenskapligt medvetande i samhället.

Det råkade vara så att det i Frankrike fanns ett intellektuellt klimat där Althusserns arbete stämde in. Även om han normalt var isolerad som individ var det rätt tillfälle för honom att uppträda tillsammans med andra franska tänkare. Althusserns framgång var inget unikt fenomen. På samma sätt som antropologen Lévi-Strauss påstod sig upptäcka en universell mental struktur bakom en mångfald av empiriska fakta, eller som Lacan ansåg sig kunna förstå det mänskliga psyket i allmänhet, menade Althusser att samhället var en enhet och totalitet även om det var enheten och totaliteten hos en komplexitet. Lévi-Strauss hävdade att han kunde relatera specifika primitiva folks seder till en större struktur, Lacan sökte förbinda terapin av enskilda patienter med ett större mänskligt subjekt, Althusser trodde att det i varje samhällsformation existerade en dominerande struktur. Därför skrev han föga om människor utan i stället om produktionssätt och om statens ideologiska apparater.

Althusserns ambition var att återge den marxistiska teorin något av dess ställning som revolutionär teori och därmed sätta den i stånd att skapa resultat i den verkliga världen. Han ansåg sig ge den revolutionära politiken en ny start och rädda de franska arbetarna från deras ghetto, ett ghetto som existerade därför att rörelsen inte hade någon teoretisk kultur. Även om Althusserns kritiker har angripit denna ambition och (som E.P. Thompson) betecknat den som "teorins torftighet", angrep Althusser torftigheten hos opportunisten, hos det politiska manövrerandet, hos "spontanismen". Han var, med sin egen formulering, helt engagerad för ett teoretiskt öde och för att etablera marxismen som vetenskapen om samhället. Kan man ha en vetenskap om företagsledning så kan man också ha en teori om revolution, om befrielse. Det som hänförde sextiotalets studenter var uppenbarelsen att Marx var upphovsmannen till en sådan vetenskap. De accepterade beredvilligt Althusserns avfärdande av de "humanistiska fantasier" som karakteriserade de vänsterintellektuella som var blinda för denna vetenskap, och de kände att de mötte sanningen och vissheten.

Althusser själv var en vänlig och mjuk person. Bokstavligen talat hundratals av hans studenter kan vittna om hans tålmod och beredvillighet att hjälpa dem. En professor i kolonialhistoria vid Sorbonne hade hört talas om honom via en ung släkting som hade fått agrégation i filosofi. Han berättade för mig hur Althusser beledsagade sina studenter till examinationssalen och träffade dem efteråt. En sådan omtanke var sällsynt på det något opersonliga Parisuniversitetet där professorerna normalt var avlägsna figurer, oberörda av deras problem som de gav sina magistrala föreläsningar för. Men när Parisstudenterna 1968 startade en rörelse som många betraktade som revolutionär och behövde vägledning av sin lärare, drog sig Althusser tillbaka till ett vilohem.

1968 års händelser erbjuder ett besvärligt problem. Det råder inget tvivel om att studenterna, påverkade av den maoistiska revolutionstolkning som framlagts av Althusser, såg sig som ingående i en rörelse där allt var möjligt. Althusserns frånvaro visade sig katastrofal: A QUI SERT ALTHUSSER? — ALTHUSSER — A RIEN stod det på väggarna i Quartier Latin. Längre fram, 1969, gjorde han föraktfulla anmärkningar om studentrörelsen. Det ingick i hans filosofi att den ordning som händelserna skedde i inte skulle bestämma deras vikt. Det var ett historiskt misstag. Han ansåg att det faktum att studentrörelsen utlöste generalstrejken inte fick skapa uppfattningen att studentrörelsen var viktigare än arbetarrörelsen. Det sägs att frågan om hur dessa rörelser skulle tolkas var en fråga där han och Hélène var starkt oense. För en tid stödde han emellertid kommunistpartiets officiella linje att situationen inte var revolutionär. I ett samtal med mig

försäkrade han att Paris inte var Frankrike, och han menade att en kommunistisk intellektuell som inte rusat till Paris i maj 1968 utan stannat i Poitiers hade gjort rätt. Men eftersom hans namn var så förknippat med 1968, och kanske för att han blev så besviken på partiet, ändrade han inställning och fördömde partiets bristande aktivitet. Det var som om han såg 1968 som revolutionens sista chans. Det är när man ser tillbaka på nästan tio år gamla händelser naturligt att man gör en omvärdering. Men när jag minns hur han 1954 förebrådde mig min beundran av Pierre Mendès-France, förvånas jag över hans beklagan över att gaullistpartiet och de kommunistiska fackföreningarna inte tog kontakt med Mendès år 1968.

Det fanns alltid svårigheter med teorin. 1960-talets självsäkra Althusser ansåg att filosoferna borde erkänna sina fel, på samma sätt som naturvetarna erkände misstag och gjorde om sina experiment. Men på 1970-talet var han mindre säker. Hans revisioner och självkritik komplicerade och rentav undergrävde althusserianismens natur. "Det är svårt att vara marxistisk filosof", sade han 1975. Och det fanns svårigheter med praktiken. Den kultiverade och vänliga personen var medveten om de partiaktivas besvikelse och modfällighet. 1978 inledde han ett svidande angrepp på kommunistpartiet. Fyra artiklar som publicerades i *Le Monde* var skrivna med magnifik kraft. "Vi visste inte att han kunde skriva på det viset" var reaktionen hos många som hade kämpat med den teoretiske filosofens intrikata och krävande prosa. Men samma känslor kunde ha uttryckts av många partiaktivister. Var Althusser, en som under större delen av sitt liv varit innesluten av École normale, rätt person att kräva mer demokrati i partiet? När han talade på mitt seminarium på Londonuniversitetet stod hans lysande intellektuella analys i kontrast till hans naivitet. Han hade till exempel just upptäckt att det existerade ett skiftsystem i franska fabriker.

Därför var det kanske så att man framemot 1980 närmade sig althusserianismens slut. Ibland nonchalerade han detta genom att försjunka i drömmar om världsrevolutionen. 1978 övervägde han att slå sig ner i London. Hade inte de Gaulle gjort så 1940? Och själve Marx? Från en sådan bas kunde han stå i kontakt med marxister över hela världen. Men en sådan hänförelse var nog rätt övergående. Han fann sig stå inför ett tomrum. Under sådana omständigheter dödade han den enda person som var nyckeln till alltsammans, sin hustru. Kanske var det ett självmord, liksom för hans elev Poulantzas som fann sig stå vid slutet av sin förståelse av revolutionen och kastade sig ut genom fönstret. Så ansåg de som kallade nyheterna den 22 oktober 1990 för "Louis Althusserns andra död".

Kanske bör den stränga och opersonliga filosofin ses i ett vidare sammanhang. Det finns vissa nycklar till Althusserns liv. En var kommunistpartiet. Men han föraktade ledningen och i synnerhet den man som ansvarade för partiets kulturella aktiviteter, Jacques Chambaz. Han såg sig i ständig konflikt med generalsekreteraren, Georges Marchais, som i TV angrep honom när han talade om den "intellektuelle som från sitt skrivbord talar om för oss vad vi bör göra". Den ende ledare som han uppskattade var Roland Leroy som hade förskjutits ur partihierarkin av Marchais, men även denne vägrade, när han var chef för den officiella kommunistiska tidningen *L'Humanité*, att publicera Althusserns artiklar och Althusser bytte åsikt om honom. Så var det hela tiden problemet med Hane som avvisades av partiet och som ständigt var djupt kontroversiell i den kommunistkontrollerade freds rörelsen. (Berättade Hane för Althusser om hela sitt förflutna?)

Katolska kyrkan är ett annat element. Althusser var uppfostrad i en sträng katolsk tradition och före kriget en av ledarna för den katolska ungdomsrörelsen. Efter kriget avsåg han sig sannolikt sin tro men förblev (tillsammans med sin syster) en anhängare till den socialkatolska rörelsen och tillskyndare av projektet med arbetarpräster. Avslöjandena från en av hans forna lärare i Lyon, Jean Guilton, tyder på att han aldrig avbröt kontakten med katolikerna. Det sägs att det i närheten

av École normale fanns en grupp nunnor som han regelbundet besökte, om än i hemlighet. En annan av hans lärare i Lyon, även han katolik, skrev i *Le Monde* en entusiastisk redogörelse för det tillfälle när Althusser försvarade och reviderade sitt arbete när han fick sin doktorsgrad vid universitetet i Lille. 1979 sökte han audiens hos påven, Johannes Paulus II. Kanske var detta ett tecken på storhetsvansinne (besläktat med idén att han i likhet med de Gaulle skulle etablera sig i London). Men han trodde verkligen på nödvändigheten av att försona kommunism och katolicism. Även om hans hustru accepterade detta, är det svårt att tro att hon gjorde det med entusiasm.

Återigen finner man ett vitalt element i Althusserns tillvaro som är laddat med spänning. Trots att han betonade att han ville behålla sin vänskap med enskilda katoliker, och trots att han försäkrade Jean Guittou att denne kunde vända sig till honom vid behov, hade han ingen relation till katolska kyrkan. Hans gräl med Emmanuel Mounier, redaktören för den socialt medvetna katolska tidskriften *Esprit*, och hans förakt för den katolske Marxtolkaren Jean-Yves Calvez gjorde förmodligen inte saken bättre.

Det fanns också spänning i förhållande till den École normale som hade varit hans hem sedan 1945. Franska akademiska procedurer är alltid långsamma, men skolans ledning hade uppenbarligen glömt det faktum att Althusser 1975 blivit *docteur d'état* i Lille. Den normala proceduren för en person med den titeln är att han placeras på en officiell lista såsom aktuell för utnämningar. Althusser kunde då ha fått tillträde till alla universitet — det fanns vid denna tid tretton i Paris. Det kunde ha blivit en stimulans för honom. Även om man inser varför ledningen för École normale inte ville göra detta, måste man också förstå att detta var ännu ett skäl till hans växande depression. Dessutom hade atmosfären vid École förändrats. Samtidigt som de intellektuellas roll minskade i Frankrike som helhet var studenterna mindre intresserade av marxistisk teori. Den klassiska filosofin hade återfått sin prestige. Marxismen verkade förlegad i en värld där modernismen härskade oinskränkt.

Det fanns ytterligare en, och en ännu starkare, spänning. Althusser tycks ha fått allt större problem med psykiatrin. Efter att först ha hyllat Lacan för att ha påvisat den verkliga Freud, anklagade han honom för att ha förvrängt dennes läror. På våren 1980, på vad som skulle bli hans sista offentliga framträdande, fördömde han Lacan med stor brutalitet. Men det var kanske via hans egen psykiatriker som den verkliga krisen växte fram. När han bodde hos mig i London 1978 märkte jag att han ringde till sin psykiatriker sedan han hade ringt sin hustru. Vad jag inte visste var att också hustrun var patient hos samma psykiater. Det var enligt Althusser han som föreslog att hon skulle genomgå analys, men det finns de som tror att det var hon som ordnade detta så att hon så mycket fullständigare skulle kunna övervaka honom. Enligt ryktet upptäckte han att han efter sessionerna diskuterades mellan hustrun och psykiatrikern. Det var kanske inget skrämmande i detta. Båda engagerade sig för hans hälsa och välbefinnande. Men för hans sjuka sinne kan det ha framstått som ett förräderi. Därför dödade han henne.

Men detta är bara en gissning. Vi kommer aldrig att få full klarhet. En enklare förklaring slår mig. När Althusser bodde hemma hos mig upptäckte jag för första gången att han var sömngångare. Han kunde vandra runt, komma in i det rum där min hustru och jag sov samt spela grammofon, men nästa morgon tycktes han inte ha något minne av allt detta. Det finns berättelser om personer som drömmer att de stryper sin värste fiende och vaknar upp för att finna att de har strypt sin hustru. Det har på senare tid funnit minst ett fall i England där en man begick mord när han gick i sömnen. Detta skulle också vara förenligt med att Althusser spelade grammofon på natten och sedan, nästa morgon, inte hade något minne av det.

Det har framförts andra förklaringar. En är att Hélène hade beslutat sig för att lämna honom.

Därför var, har det hävdats, handlingen att tillintetgöra henne en rätt traditionell manifestation av vrede, blandad med svartsjuka och fruktan. Enligt en annan berättelse skulle de mediciner som Althusser tog plötsligt ha fått fel effekt. När detta upptäcktes beslöts det att ta in honom på sjukhus men arrangemanget kom för sent. Viktiga meddelanden nådde inte fram. Vänner till Hélène har funnit det egendomligt att hon, ifall hon känt sig hotad eller verkligen hade bestämt sig för att lämna sin make, inte tog kontakt med dem. Alla dessa möjligheter framkommer i självbiografin.

Det har ofta sagts att paret Althusser tragedi också var althusserianismens tragedi. Det har sagt att ingen längre kan läsa Althusser. Han skulle ha blivit mer omodern än de traditionella marxisterna. Men det finns skäl att tro att det inte förhåller sig så. Althusser förflyttade marxismen bort från ett mekanistiskt åberopande av ekonomiska principer. Hans beskrivning av den ideologiska statsapparaten som manipulerar människor till positioner av förtryckare och förtryckta genom utbildning, familj och medier har aldrig varit mer relevant. Det finns de som lär sig att härska och de som lär sig att bli behärskade.

Althusserns teoretiska arbete omgavs hela tiden av föreställningen om våld. Det är riskfyllt när en vänlig person skriver texter som i sig är våldsamma. Men jag har svårt att tänka mig att den Althusser som jag kände (eller trodde att jag kände) avsiktligt mördade sin hustru. Och hur som helst måste vi, utan att förbise den döda kvinnans tragedi, även hysa stor sympati för Althusser. Han sista år var outhärdligt sorgliga. Som bild av ett offer är hans självbiografi magnifik.

Översättning: *Gunnar Sandin*

Lästips – mer om Althusserns öde

[Familjen Althusserns tragedi](#) av K S Karol

[Louis Althusser död – ”Ett tankens universum upplöst”](#) av Daniel Bensaid

Kritiska texter om Althusserns marxism:

Norman Geras: [Louis Althusserns marxism](#)

Ernest Mandel: [Althusser tillrättavisar Marx](#) och [Om Althusser, parti och klass](#)

E P Thompson: [Althusserns kritik av franska kommunistpartiet](#)